

XҒТАР 16.21.47

<https://doi.org/10.32523/2616-678X-2025-150-1-112-129>

Ғылыми мақала

Бекітілген терминдердің қолданылуындағы бірізділік проблемалары (оқулықтар, сөздіктер, заңнама құжаттары негізінде)

С.Қ. Құлманов^{*1}, Н.Қ. Шүленбаев², А.О. Ыбырайым³

^{1,2}А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, Алматы, Қазақстан

³М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан

(E-mail: ^{*1}k.k.sarsen@mail.ru, ²shulenbaev.n@mail.ru, ³azimchan23@mail.ru)

Аңдатпа. Мақала жоғары сыныпқа арналған мектеп оқулықтарындағы, терминологиялық түсіндірме және салалық сөздіктердегі кейбір терминдерді Республикалық терминология комиссиясы (бұдан әрі – Терминком) бекіткен нұсқаларымен және заңнамадағы қолданысымен салыстыра отырып, Терминком бекіткен кейбір терминдердің қолданылу мәселелеріне арналады.

Зерттеу нәтижесінде мектеп оқулықтарында кейбір терминдердің қолданылуына қатысты мынадай жайттар анықталды: терминдердің Терминком бекіткен нұсқалары қолданылмаған; Терминком бекітпеген терминдер қолданылған; әр сыныптағы бірдей терминге әртүрлі дефиниция (анықтама) берілген; оқушы қабылдауға қиын, стилі дұрыс құрылмаған дефинициялар да кездеседі; бір терминге әртүрлі дефиниция берілген.

Терминологиялық түсіндірме және салалық сөздіктерде кейбір терминдердің қолданылуына қатысты мынадай жайттар анықталды: Терминкомда бір термин әр жылдары әртүрлі нұсқада бекітілген; терминдер бірнеше салалық сөздікте әртүрлі нұсқада аударылған; заңнама мен Терминкомда бірізді қолданылған терминдер де кездеседі; сөздіктерде бір терминнің бірнеше жарыспалы нұсқасы берілген; барлық қолданыста бірізді берілген терминдер де бар; кейбір терминдер заңнамада қолданылмайды; кейбір терминдер Терминкомда бекітілмеген.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы: терминологияны реттеу, жүйелеу, біріздендіру мәселелерін шешуге, терминография, қолданбалы терминология салаларының ғылыми негіздерін дамытуға үлес қосады.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы: терминологиялық сөздіктердің мазмұны мен құрылымын жетілдіру мақсатында лексикографиялық практикада қолдануға болады.

Зерттеу барысында жинақтау, сұрыптау, сипаттау, жүйелеу, морфологиялық, синтаксистік талдау, фактологиялық, лексикографиялық, пәнішілік және пәнаралық салыстыру әдістері пайдаланылды.

Түйін сөздер: терминология, мектеп терминологиясы, біріздендіру, сөздік, Терминком, заңнама.

Түсті: 02.10.2024; Жөнделді: 12.12.2024; Мақұлданды: 12.03.2025; Онлайн қолжетімді: 30.03.2025

*Хат-хабар үшін автор

Кіріспе

Қазіргі жаһандану дәуірінде техника мен технологиялардың даму қарқыны қоғамның барлық саласына, оның ішінде ғылым мен білім беру ісіне жаңа сөздердің ағындап енуіне себеп болып отыр. Сондықтан тілде жаңа ұғымдарға атау беру немесе оларды сәтті баламалармен алмастыру ғылым салалары терминологиясының негізгі мәселесіне айналды. Осы ретте Қазақстан Республикасы Үкіметі жанындағы Республикалық терминология комиссиясы (бұдан әрі – Терминком) бекіткен және заңнамада қолданылып жүрген терминдердің оқулықтарда берілуі және т.б. мәселелердің өзектілігі артты.

Тәуелсіздік алғаннан бері қазақ тіл білімінде терминология саласының теориялық мәселелері қарқынды зерттеліп келеді. Алайда жаңа терминдерді қолданбалы-практикалық мақсатта қолдану жағы кемшін түсіп жатады. Мысалы, бір терминнің бірнеше нұсқада, яғни бірнеше жарыспалы нұсқасының немесе синонимінің қолданылуы (сөздіктерде, сайттарда, БАҚ-та, заңнамада), сондай-ақ әр сынып оқулықтарындағы салааралық, салалық терминдер дефинициясының (анықтамасының) да әртүрлі берілетін жағдайлары көп кездеседі. Мәселен, терминологиядағы белгілі бір ұғымды білдіру үшін бірнеше терминді қолдану (терминдер синонимиясы) жағдайына мынадай мысалдар келтіруге болады: «жанды күш» пен «кинетикалық энергия», «күштер жүйесінің бас векторы» және «қорытындылаушы күш» (теориялық механика), «көлденең күш», «кесу күші», «үгілу (жарылу) күші», «ығыстыру күші», «қиюшы күш» (құрылыс механикасы). Ал көпмағыналы терминдер терминологияның дәлсіздігін тудырып, практикалық қателерге, ал термин-синонимдер мамандардың бір-бірін түсінбеуіне, яғни терминологиялық сәйкессіздіктің тууына алып келеді [1, 4]. Мұндай жағдайларға жол бермеу үшін алдымен салалық терминдердің оқулықтарда қолданылуын жүйелеу, реттеу, біріздендіру сияқты терминологиялық жұмыстар бүгінгі таңдағы ең өзекті проблемаға айналып отыр.

Осы ретте мақалада жоғары сыныпқа арналған мектеп оқулықтарында (тарих, биология), терминологиялық түсіндірме және салалық сөздіктерде жекелеген техникалық және гуманитарлық салаларда қолданылатын кейбір терминдерді Терминком бекіткен нұсқаларымен және заңнамадағы қолданысымен салыстыру, сонымен қатар Терминком бекіткен кейбір терминдердің қолданылу ерекшеліктерін қарастыру көзделді.

Зерттеу әдістері

Мақалада мектеп терминологиясын қарастыру барысында жекелеген пәндердің терминдерін *жинақтау*, *сұрыптау*, *сипаттау*, *жүйелеу* сияқты құрылымдық лингвистика әдістері, терминдердің анықтамаларын түрлі дереккөздерде берілген дефиницияларымен *салыстыру* әдісі, терминдердің терминологиялық түсіндірме және салалық сөздіктердегі аудармасын, терминдер және олардың анықтамасы алынған дереккөздерді, терминнің Терминкомда бекітілген нұсқасы мен жылын және заңнамадағы қолданылуын қарастыру барысында *лексикографиялық*, *фактологиялық*, *пәнішілік* және *пәнаралық салғастыру* әдістері пайдаланылды.

Зерттеу барысында әлем тілдерінде мектеп терминологиясын реттеуге арналған нұсқаулықтар, стандарттар, еліміздегі білім беру жүйесінің терминологиясын біріздендірудің ғылыми-практикалық мәселелеріне арналған құжаттар, зерттеу еңбектері басшылыққа алынды. Сонымен қатар зерттеудің қолданбалы-практикалық негізі ретінде жоғары сыныпқа арналған қазақ тіліндегі оқулықтар, мектеп терминологиясына арналған сайттар, терминологиялық түсіндірме және салалық сөздіктер пайдаланылды.

Әдебиетке шолу

Терминнің ұғымды білдіру қызметі – оның ең маңызды белгісінің бірі. Терминнің бұл қасиеті оған берілген түрлі анықтамалардың негізгі сипаттамасынан көрінеді. Мысалы, «Термин дегеніміз – сөз (немесе сөз тіркесі), оның тілдік таңбасы белгілі бір ғылым мен техника саласының ұғымдар жүйесінің бір ұғымына сәйкес келеді» [2, 35]; «терминдер – арнаулы сөздер ... заттар мен ұғымдарды дәл атауға, беруге бағытталған бірмағыналы сөздер» [3, 110]; «термин – арнаулы тілдің (ғылым, техника т.б.) сөзі немесе сөз тіркесі, олар арнаулы ұғымдар мен арнаулы заттарды дәл беру, белгілеу үшін жасалады (немесе өзге тілдерден қабылданады)» [4, 474]; «Термин – арнаулы білім немесе ғылым саласы теориясының жалпы – нақты немесе абстрактілі ұғымдарын белгілейтін, арнаулы мақсаттарды атқаратын белгілі бір тілдің лексикалық бірлігі» [5, 25].

Терминологияны біріздендіру ісі мектеп оқулықтарынан басталуы қажет екені белгілі. Осы ретте әлем тілдерінде мектеп терминологиясын реттеуге арналған зерттеулер, нұсқаулықтар, стандарттар әзірленген. Мысалы, ағылшын тіліндегі әртүрлі пәндер бойынша жалпы оқулықтарда қолданылатын техникалық терминдер ESP және GE оқытуда контент-анализ, сандық және сапалық деректер негізінде қарастырылса [6, 164-170], ЮНЕСКО-ның Терминологиялық саясат жөніндегі нұсқаулығында оқыту процесін ана тілінде жүргізу және ғылымды сол тілде меңгерту қажеттілігі айқын көрсетіледі [7, 89-126]. Сондай-ақ Қытай Халық Республикасының Білім министрлігі білім беру стандарттарын, терминологиялық стандарттарды, нұсқаулықтарды дайындаса [8], Жапония елінде оқулықтар мен білім беру материалдарында қолданылатын терминдерді стандарттау үшін әрбір пән бойынша академиялық глоссарийлер, білім беруде қолданылатын терминологиялық сөздіктер әзірленеді [9]. Ал Ресей Федерациясында әрбір пәнде қолданылатын мектеп терминологиясын анықтау жобасы іске қосылып, терминдерді есептеу үшін жасанды интеллекті қолданысқа енгізіліп отыр [10, 33-44].

Қазақ тіл білімінде бүгінгі дейін мектеп терминологиясы арнайы зерттелмесе де жекелеген салалар бойынша мақалалар жарық көріп келеді. Оларда көбіне терминдердің баланың жас ерекшелігіне, оқу бағдарламасына сай келу (не келмеу) мәселелері көтеріледі. Терминолог-ғалым Ш. Құрманбайұлы оқулықтарда тілде әлі толық орныға қоймаған жаңа атаулардың да аз ұшыраспайтынын, неологизмдер мен жаппай қолданысқа енген жаңа терминдердің шектен тыс қолданылуы қиындықтар туғызатынын айта келіп, «... мектеп оқулықтарына негізінен ҚР Үкіметі жанындағы Республикалық терминология комиссиясы бекіткен терминдердің енгені жөн. Оқулық авторларының бұған баса мән бергені абзал.», – деп тұжырымдайды [11, 10]. Осы орайда

мектепте оқытылатын пәндерде қолданылатын ұғымдар мен оқу терминологиясын қолдануға қойылатын талаптар Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 5 сәуірдегі № 132 бұйрығымен бекітілгенін атап өтеміз [12].

Мектеп терминологиясына қатысты зерттеулерде еліміздегі білім беру жүйесінің терминологиясын біріздендірудің ғылыми-практикалық мәселелері әртүрлі сипатта қарастырылады. Мысалы, С. Құлманов олардың қатарында білім алушылардың жас ерекшелігіне қарай қиындық тудыратын терминдердің қолданылуы, Терминком бекіткен терминдердің қолданылмауы, қазақ тілінің заңдылығы сақталмаған терминдердің қолданылуы, жарыспалылықтың кездесуі сияқты мәселелерді атаса [13, 91-99], С. Итеғұлова «Оқулықтардағы терминдерде ұлттық сипат бар ма?» атты мақаласында мектеп терминологиясын дамытуға қатысты мынадай тұжырымдар жасайды: «А. Байтұрсынұлынан бастау алған термин қабылдау қағидаттарын негізге алу; ұлттық төл терминдерімізді қолдану; кірме терминдерді тіліміздің фоно-морфологиялық ерекшеліктеріне сай икемдеп қабылдау; Терминком мақұлдаған терминдерді қолдану; терминдердің анықтамасын бергенде пәнаралық байланысты жетілдіру және т.б.» [14]. Сондай-ақ Б.Е. Кеңес, М. Кочак, Ж.Е. Есполова «Информатика саласына қатысты мектеп оқулықтарында терминдердің қолданылуы» атты мақаласында мынадай проблемаларды көрсетеді: «Информатика саласы оқулықтарында Терминком бекіткен терминдердің қолданылу деңгейі бойынша мынадай жайттар анықталады: бекітілген терминдердің қолданылмауы; оқулықтарда қолданылатын кейбір терминдердің бекітілмеуі; оқулықтарда терминдердің орыс тіліндегі нұсқасының бірінші беріліп, қазақ тіліндегі нұсқасының жақша ішінде берілуі; әртүрлі ұғымды білдіретін орыс тіліндегі екі терминнің орнына қазақ тілінде бір терминнің қолданылуы» [15, 19-28]. Сонымен қатар терминологиялық жүйе кәсіптік деңгейде оқушылардың кәсіби-пәндік білім салаларының терминологиялық сөздігін қалыптастырудың тиімді лингводидактикалық тәсілдерін әзірлеуге көмектесетін арнаулы мақсаттағы тілдің негізгі аспектілерінің бірі ретінде қарастырылады [16, 27-38].

Зерттеулер барысында жасалған тұжырымдардан көріп отырғанымыздай, мектеп терминологиясын біріздендіру білім беру саласындағы күрделі мәселенің бірі болып табылады. Осы ретте бұл мақала жоғары сыныпқа арналған мектеп оқулықтарында, терминологиялық түсіндірме және салалық сөздіктерде қолданылатын кейбір терминдерді Терминком бекіткен нұсқаларымен және заңнамадағы қолданысымен салыстыру, сонымен қатар Терминком бекіткен кейбір терминдердің қолданылу мәселелеріне арналып отыр.

Нәтижелер мен талқылау

Тілдің жалпы терминологиясын реттеу, жүйелеу, біріздендіру жұмыстары мектеп оқулықтарында қолданылатын терминдерді зерделеуден бастау қажет деп санаймыз. Осы ретте мақалада жоғары сыныптарға арналған тарих пәні оқулықтарында қолданылған кейбір терминдердің дефинициялары мен олардың бекітілген нұсқаларын салыстыруды мақсат еттік (1-кесте).

1-кесте. Жоғары сыныптарға арналған тарих пәні оқулықтарында қолданылған кейбір терминдер, олардың дефинициялары және бекітілген нұсқалары

№	Оқулықтағы термин	Пәннің аты, сыныбы	Дефинициясы	Бекітілген нұсқасы, жылы
1	миграция	Дүниежүзі тарихы, 11-сынып	Адамдардың (мигранттардың) қандай да бір аумақтардың шекарасынан өтіп, ұзақ уақытқа немесе біржолата қоныс тебу процесі (https://termincom.kz/school_terminology)	көші-қон; миграция (2018); миграция; көші-қон (2018) (https://termincom.kz/)
2	модернизация	Дүниежүзі тарихы, 11-сынып	Аграрлық қоғамнан индустриалды қоғамға өту процесі (https://termincom.kz/school_terminology)	жаңғырту; модернизация (2018) (https://termincom.kz/)
3	суверенитет	Дүниежүзі тарихы, 11-сынып	Әрекет ету әдісінде (көбінесе саясатта) шектен шығуға бейім болу. Экстремизмге жекелеген адамдар, сонымен қоса, негізінен, саяси ұйымдар бейім болады (https://termincom.kz/school_terminology)	егемендік, иемендік (2018) (https://termincom.kz/)
4	репрессия	Дүниежүзі тарихы, 9-сынып	Қуғын-сүргінге ұшырату, басып-жаныштау. Мемлекеттік органдар тарапынан жазалау шаралары (түрмеге жабу, жер аудару, ату) (https://termincom.kz/school_terminology)	қуғын-сүргін (1990) (https://termincom.kz/)
5	коррупция	Дүниежүзі тарихы, 11-сынып	Мемлекеттік және саяси қайраткерлердің, лауазымды тұлғалардың сатылуы, сатып алынуы (https://termincom.kz/school_terminology)	сыбайлас жемқорлық (2016) (https://termincom.kz/)
6	дискриминация	Дүниежүзі тарихы, 11-сынып	Қандай да болсын адамдардың, ұйымдардың немесе мемлекеттердің нәсілі, ұлты, жынысы, қай мемлекеттікі екендігіне, мүлік жағдайы, саяси және діни сенімдеріне қарай оларды құқықтарынан, артықшылықтарынан біле тұра шектеу немесе айыру (https://termincom.kz/school_terminology)	кемсітушілік, кемсіту (2022) (https://termincom.kz/)

7	бірегейлік	Қазақстан тарихы, 11-сынып	Әртүрлі әлеуметтік, экономикалық, этникалық, ұлттық, кәсіптік, тілдік, саяси, діни, нәсілдік және басқа топтарға тиістілігін жеке сезіну (https://termincom.kz/school_terminology)	–
8	этнос	Дүниежүзі тарихы, 10-сынып	Ортақ шығу тегі, тілдері, материалдық және рухани мәдениеті, шаруашылық әрекет түрлері, аумағы, сыртқы түрлері, менталитеті және өзіндік саналары (бірегейлік) тарихи тұрғыда берік қалыптасқан адамдар қауымы (https://termincom.kz/school_terminology)	этнос, халық (2016) (https://termincom.kz/)
9	ратификация	Дүниежүзі тарихы, 10-сынып	Мемлекеттің уәкілетті өкілі, сондай-ақ халықаралық конвенция қол қойған халықаралық келісімді мемлекеттік биліктің жоғарғы органының бекітуі (https://termincom.kz/school_terminology)	ратификациялау (2020) (https://termincom.kz/)
10	агрессия	Қазақстан тарихы, 9-сынып	Бір немесе бірнеше мемлекеттің басқа мемлекеттердің жерін басып алуы немесе оның қоғамдық құрылысын күштеп өзгерту ниетімен шабуыл жасауы (https://termincom.kz/school_terminology)	агрессия, басқыншылық (2020) (https://termincom.kz/)
11	толеранттылық	Қазақстан тарихы, 9-сынып	Басқа өмір салтына, мінез-құлықтарға, салт-дәстүрлерге, әдеп-ғұрыптарға, сезімдерге, пікірлерге, идеяларға, дінге төзімділік	толеранттық (2013) (https://termincom.kz/)
12	пауперизация	Қазақстан тарихы, 10-сынып	Кедейлену (https://termincom.kz/school_terminology)	–

Жоғары сыныптарға арналған тарих пәні оқулықтарында қолданылған кейбір терминдердің дефинициялары мен олардың бекітілген нұсқаларын салыстыра отырып, мынадай жайттарды атап өтеміз:

– терминдердің Терминком бекіткен нұсқалары қолданылмаған (суверенитет (егемендік), коррупция (сыбайлас жемқорлық), репрессия (қуғын-сүргін), дискриминация (кемсітушілік, кемсіту) және т.б.);

– оқулықтарда Терминком бекітпеген терминдер қолданылған (пауперизация, бірегейлілік және т.б.).

Әдетте әр сыныпқа арналған белгілі бір пәннің оқулығын әр басқа автор жазады, ол оқулық түрлі баспалардан шығады. Сондықтан оқулықтардағы терминдер де, оларға берілген дефинициялар да, мысалдар да әртүрлі мазмұндағы сипатта болуы мүмкін. Бұл бірізділік қағидасының бұзылуына, әр терминнің түрліше түсіндірілуіне алып келеді. Мұны 10-11-сыныптарға арналған биология пәніне арналған оқулықтарына ортақ кейбір терминдердің берілуін салыстырудан көреміз (2-кесте).

2-кесте. Жоғары сыныптарға арналған биология пәні оқулықтарында қолданылған кейбір терминдер, олардың дефинициялары және бекітілген нұсқалары

№	Оқулықтағы термин	Пәннің аты, сыныбы	Дефинициясы (анықтамасы)	Бекітілген нұсқасы, жылы
1	градиент	Биология, 10-сынып	Кез келген көрсеткіштің сандық өзгеруін бейнелейтін шама (https://www.okulyk.kz/)	градиент – градиент (2021) (https://termincom.kz/)
		Биология, 11-сынып	Кез келген көрсеткіштің сандық өзгеруін бейнелейтін шама (https://www.okulyk.kz/)	градиент – градиент (2021) (https://termincom.kz/)
2	жасуша	Биология, 10-сынып	Тірі жүйенің элементарлық құрылымдық бірлігі (https://www.okulyk.kz/)	клетка – жасуша (1995) (https://termincom.kz/)
		Биология, 11-сынып	Тірі организмдердің (вирустардан басқа) құрылымының ең қарапайым бөлігі, құрылысы мен тіршілігінің негізі; жеке тіршілік ете алатын қарапайым тірі жүйе (https://www.okulyk.kz/)	клетка – жасуша (1995) (https://termincom.kz/)
3	интерфаз	Биология, 10-сынып	Жасуша циклінің кезеңі, G1-, S- және G2- фазаларына бөлінеді (https://www.okulyk.kz/)	–
		Биология, 11-сынып	Жасушаның екіге бөлінуі аралығындағы дайындық кезеңі. Бұл кезеңде боялып бекітілген ядроның боялған жіңішке жіпшелерден тұратын торлы құрылымын байқауға болады. Интерфаза G ₁ , S, G, кезеңдерінен тұрады (https://www.okulyk.kz/)	–

4	мутация	Биология, 10-сынып	Тұқым қуалайтын өзгергіштік, гендердің өзгеруі (https://www.okulyk.kz/)	мутация – мутация (2021) (https://termincom.kz/)
		Биология, 11-сынып	Табиғи жағдайда кенеттен болатын немесе қолдан жасалатын генетикалық материалдың өзгеруі (https://www.okulyk.kz/)	мутация – мутация (2021) (https://termincom.kz/)
5	сперматозоид	Биология, 10-сынып	Аталық жыныс жасушасы – гамета (https://www.okulyk.kz/)	–
		Биология, 11-сынып	Аталық жыныс жасушасы (https://www.okulyk.kz/)	–
6	ядро	Биология, 10-сынып	Эукариотты жасушалардың маңызды құрам бөлігі (https://www.okulyk.kz/)	–
		Биология, 11-сынып	Жануарлар мен өсімдіктер жасушаларының ең маңызды құрамбөлігі және тұқымқуалаушылық (генетика) ақпараттың сақталуы және осыған байланысты жасуша цитоплазмасындағы нәруыздар мен ферменттердің түзілуін қамтамасыз етеді (https://www.okulyk.kz/)	–

Жоғары сыныптарға арналған биология пәні оқулықтарында қолданылған кейбір терминдердің дефинициялары мен олардың бекітілген нұсқаларын салыстыра отырып, мынадай жайттарды атап өтеміз:

- Терминком бекітпеген терминдер кездеседі (*интерффаза, сперматозоид, ядро*);
- әр сыныптағы бірдей терминге әртүрлі дефиниция (анықтама) берілген;
- оқушы қабылдауға қиын, ұзақ, стилі дұрыс құрылмаған дефиниция да (анықтама) кездесіп жатады (*ядро – жануарлар мен өсімдіктер жасушаларының ең маңызды құрамбөлігі және тұқымқуалаушылық (генетика) ақпараттың сақталуы және осыған байланысты жасуша цитоплазмасындағы нәруыздар мен ферменттердің түзілуін қамтамасыз етеді*);
- екі сыныпта қолданылған алты терминнің тек біреуінің ғана дефинициясы мен мысалы бірдей берілген (*градиент – кез келген көрсеткіштің сандық өзгеруін бейнелейтін шама*).

Белгілі бір салалық терминнің қолданысында да (сөздіктерде тіркелуі, заңнамада қолданылуы және Терминкомда бекітілуі) бірізділік мәселесі назар аударуды қажет етеді. Осы орайда кейбір терминдердің терминологиялық түсіндірме сөздіктегі (бұдан әрі – ТТС,

2002), терминологиялық салалық сөздіктердегі (бұдан әрі – ТСС, 2014), заңнамадағы қолданысы мен Терминком бекіткен нұсқаларын салыстырамыз (3-4-кестелер).

Ескерту: мақаланың көлеміне байланысты физика және астрономия, биология, медицина, экология, кен ісі және металлургия, жеңіл және тоқыма өнеркәсібі, су шаруашылығы, сәулет және құрылыс, энергетика, механика және машинажасау, көлік және қатынас жолдары, химия, лингвистика салаларының терминдері қарастырылды.

3-кесте. Техника, жаратылыстану ғылымдары салалары кейбір терминдерінің ТТС, ТСС, заңнамадағы қолданысы және Терминком бекіткен нұсқалары

№	ТТС, 2002 орысша/ қазақша	ТСС, 2014 орысша/қазақша	Заңнамадағы қолданысы	Бекітілген нұсқа- сы, жылы
1	абсорбент – абсорбент	<i>абсорбент – абсорбент</i> (физика және астрономия, биология, медицина, экология, кен ісі және металлургия); <i>абсорбент – сіңіргіш</i> (жеңіл және тоқыма өнеркәсібі, су шаруашылығы)	абсорбент – абсорбент (https://adilet.zan.kz/rus)	абсорбент – абсорбент (2018), абсорбент – оптағыш (2006) (https://termincom.kz/)
2	адгезия – адгезия	<i>адгезия – адгезия, жабысқақтық</i> (физика және астрономия, сәулет және құрылыс), <i>адгезия – адгезия</i> (машинажасау), <i>адгезия – жабысқақтық</i> (энергетика)	адгезия – адгезия (https://adilet.zan.kz/rus)	адгезия – жабысқақтық (2005) (https://termincom.kz/)
	горелка – алаулы оттық	<i>горелка – оттық</i> (энергетика)	горелка – жанарғы (https://adilet.zan.kz/rus)	горелка – жанарғы (2006) (https://termincom.kz/)
4	сруб – шеген	<i>сруб – шеген</i> (су шаруашылығы), <i>сруб – бөрене қабырға</i> (сәулет және құрылыс)	сруб – құдық кесінді (https://adilet.zan.kz/rus)	
5	аэрозоль – аэрозоль	<i>аэрозоль – эрозозаң</i> (физика және астрономия), <i>аэрозоль – аэрозоль</i> (көлік және қатынас жолдары)	аэрозоль – аэрозоль (https://adilet.zan.kz/rus)	аэрозоль – аэрозоль (2017); аэрозоль – эрозозаң (2016) (https://termincom.kz/)
6	глазурь – әйнекей	<i>глазурь – әйнекей</i> (машинажасау), <i>глазурь – зертас</i> (сәулет және құрылыс)	глазурь – глазурь (https://adilet.zan.kz/rus)	глазурь – шыңылтыр (2006), глазурь – зертас (1998) (https://termincom.kz/)

7	глушитель – бәсеңдеткіш	глушитель – бәсеңдеткіш (механика және машинажасау), глушитель – тұншықтырғы (машинажасау)	глушитель – бәсеңдеткіш (https://adilet.zan.kz/rus)	глушитель – бәсеңдеткіш (2015), глушитель – өшіргі (2004) (https://termincom.kz/)
8	рудоспуск – кенқұдық	рудоспуск – кенқұдық (кен ісі және металлургия)	рудоспуск – кенқұдық (https://adilet.zan.kz/rus)	рудоспуск – кенқұдық (2015) (https://termincom.kz/)
19	уступ – кертпеш	уступ – кемер, кертпеш (механика және машинатану, машинажасау)	уступ – кертпеш (https://adilet.zan.kz/rus)	уступ – кертпеш (1995) (https://termincom.kz/)
10	обессеривание – күкіртсіздендіру	обессеривание – күкіртсіздендіру (көлік және қатынас жолдары)	обессеривание – күкіртсіздендіру (https://adilet.zan.kz/rus)	обессеривание – күкіртсіздендіру (2016) (https://termincom.kz/)
11	кондиция – кондиция	кондиция – кемел; кондиция – кемел күй (биология); кондиция – кондиция, жарамдеңгей (энергетика)	кондиция – кондиция (https://adilet.zan.kz/rus)	кондиция – кондиция (1971-1981) (https://termincom.kz/)
12	забой – үңгубет	забой – забой (көлік және қатынас жолдары), забой – оқпан (химия)	забой – үңгубет (https://adilet.zan.kz/rus)	забойник – тығындауыш (2021) (https://termincom.kz/)

Техника, жараталыстану ғылымдары салаларының кейбір терминдерінің ТТС, ТСС, заңнамадағы қолданысы және Терминком бекіткен нұсқаларын салыстыра отырып, мынадай жайттарды атап өтеміз:

– Терминкомда бір термин әр жылдары әртүрлі нұсқада бекітілген (*абсорбент* – *абсорбент* (2018), *абсорбент* – *оптағыш* (2006); *глушитель* – *бәсеңдеткіш* (2015), *глушитель* – *өшіргі* (2004); *глазурь* – *шыңылтыр* (2006), *глазурь* – *зертас* (1998); *аэрозоль* – *аэрозоль* (2017), *аэрозоль* – *аэротозаң* (2016) және т.б.);

– терминдер әртүрлі нұсқада берілген (сөздіктерде тіркелуі, заңнамада қолданылуы және Терминкомда бекітілуі): (*горелка* – *алаулы оттық* (ТТС), *горелка* – *оттық* (ТСС (энергетика), *горелка* – *жанарғы* (2006); *глазурь* – *әйнекей* (ТТС); *глазурь* – *зертас* (ТСС, сәулет және құрылыс), *глазурь* – *глазурь* (<https://adilet.zan.kz/rus>), *глазурь* – *шыңылтыр* (2006); *забой* – *үңгубет* (ТТС); *забой* – *забой* (ТСС, көлік және қатынас жолдары), *забой* – *оқпан* (ТСС, химия); *забой* – *үңгубет* (<https://adilet.zan.kz/rus>); *забойник* – *тығындауыш* (2021) және т.б.);

– терминдер бірнеше салалық сөздікте әртүрлі нұсқада аударылған (*кондиция* – *кемел күй* (медицина); *кондиция* – *кемел күй* (биология); *кондиция* – *кондиция, жарамдеңгей* (энергетика); *глушитель* – *бәсеңдеткіш* (механика және машинажасау), *глушитель* – *тұншықтырғы* (машинажасау); *глазурь* – *әйнекей* (машинажасау), *глазурь* – *зертас* (сәулет және құрылыс), *сруб* – *шеген* (су шаруашылығы), *сруб* – *бөрене қабырға* (сәулет

және құрылыс), *забой – забой* (көлік және қатынас жолдары), *забой – оқпан* (химия) және т.б.);

– заңнама мен Терминкомда ғана бірізді қолданылған терминдер кездеседі (*горелка – жанарғы* (<https://adilet.zan.kz/rus>), *горелка – жанарғы* (2006));

– сөздіктерде бір терминнің бірнеше жарыспалы нұсқасы берілген (*уступ – кемер, кертпеш; адгезия – адгезия, жабысқақтық; кондиция – кондиция, жарамдеңгей және т.б.*);

– барлық қолданыста бірізді берілген терминдер де бар (*глушитель – бәсеңдеткіш* (ТТС), *глушитель – бәсеңдеткіш* (ТСС); *глушитель – бәсеңдеткіш* (<https://adilet.zan.kz/rus>), *глушитель – бәсеңдеткіш* (2015), *рудоспуск – кенқұдық* (ТТС), *рудоспуск – кенқұдық* (ТСС), *рудоспуск – кенқұдық* (<https://adilet.zan.kz/rus>), *рудоспуск – кенқұдық* (2015), *обессеривание – күкіртсіздендіру* (ТТС), *обессеривание – күкіртсіздендіру* (ТСС), *обессеривание – күкіртсіздендіру* (<https://adilet.zan.kz/rus>), *обессеривание – күкіртсіздендіру* (2016), *уступ – кертпеш* (ТТС), *уступ – кертпеш* (ТСС); *уступ – кертпеш* (<https://adilet.zan.kz/rus>), *уступ – кертпеш* (1995) және т.б.).

4-кесте. Гуманитарлық ғылымдар саласының (лингвистика) кейбір терминдерінің ТТС, ТСС, заңнамадағы қолданысы және Терминком бекіткен нұсқалары

№	ТТС, 2002 орысша/ қазақша	ТСС, 2014 орысша/қазақша	Заңнамадағы қолданысы	Бекітілген нұсқасы, жылы
1	аллофон – аллофон	<i>аллофон – аллофон</i>	–	аллофон – алло- фон (2018) (https:// termincom.kz/)
2	фонетический алфавит – фонетикалық әріптізбе	<i>фонетический алфавит – фонетикалық әліпби</i>	фонетический – фонетикалық; алфа- вит – әліпби (https:// adilet.zan.kz/rus)	алфавит – алфавит (1971-81) (https:// termincom.kz/)
3	единица языка – тілдік бірлік	<i>языковая единица – тілдік бірлік</i>	языковая единица – тілдік бірлік (https:// adilet.zan.kz/rus)	языковая едини- ца – тілдік бірлік (2018), адсорбер – апқы (2006) (https:// termincom.kz/)
4	качественная редукция – сапалы редукция	<i>качественная редукция – сапалы редукция</i>	редукция – редук- ция; качество – сапа (https://adilet.zan.kz/ rus)	редукция – редукция (2023); качество-са- па (2020) (https:// termincom.kz/)
5	орфоэпия – орфоэпия	<i>орфоэпия, произношение – орфоэпия, айтылым</i>	–	орфоэпия – орфоэ- пия (2018) (https:// termincom.kz/)
6	редукция – редукция	<i>редукция – редукция</i>	редукция – редукция (https://adilet.zan.kz/ rus)	редукция – редук- ция (2023) (https:// termincom.kz/)

7	лексикон – лексикон	лексикон – лексикон	лексикон – лексикон (https://adilet.zan.kz/rus)	лексикон – лексикон, сөз қоры (2015) (https://termincom.kz/)
8	плеоназм – плеоназм	плеоназм – плеоназм	плеоназм – плеоназм (https://adilet.zan.kz/rus)	–
9	полисемия – полисемия	полисемия, многозначность – полисемия, көпмағыналық	полисемия – полисемия (https://adilet.zan.kz/rus)	полисемия – полисемия (1971-81) (https://termincom.kz/)
10	инфинитив – тұйық етістік	инфинитив – инфинитив (тұйық етістік)	инфинитив – инфинитив (https://adilet.zan.kz/rus)	инфинитив – инфинитив, тұйық рай (1971-81)
11	междометие – одағай	междометие – одағай	междометие – одағай (https://adilet.zan.kz/rus)	междометие – одағай (2003) (https://termincom.kz/)
12	деепричастие – көсемше	деепричастие – көсемше	деепричастие – көсемше (https://adilet.zan.kz/rus)	–

Гуманитарлық ғылымдар саласының (лингвистика) кейбір терминдерінің ТТС, ТСС, заңнамадағы қолданысы және Терминком бекіткен нұсқаларын салыстыра отырып, мынадай жайттарды атап өтеміз:

- кейбір терминдер заңнамада қолданылмайды (*аллафон, орфоэпия*);
- кейбір терминдер Терминкомда бекітілмеген (*көсемше, плеоназм*);
- Терминкомда терминнің жарыспалы нұсқалары бекітілген (*инфинитив – инфинитив, тұйық рай* (1971-81); *лексикон – лексикон, сөз қоры* (2015));
- сөздіктерде берілген сөз тіркесінен жасалған терминдер басқа қолданыстарда жеке сөздер ретінде ғана берілген (фонетикалық әліпби (ТСС); *фонетический – фонетикалық, алфавит – әліпби* (<https://adilet.zan.kz/rus>), *алфавит – алфавит* (1971-81, Терминком); *сапалы редукция* (әдебиет және лингвистика), *редукция – редукция, сапа – качество* (<https://adilet.zan.kz/rus>), *редукция – редукция* (2023, Терминком); *качество – сапа* (2020, Терминком));
- кірме сөздің де, төл терминнің де сөздіктерде бірнеше жарыспалы (синонимдік) нұсқасы берілген (*полисемия, многозначность – полисемия, көпмағыналық* (ТСС); *орфоэпия, произношение – орфоэпия, айтылым* (ТСС); *интонация – дауыс ырғағы, интонация* (ТСС); *плеоназм – плеоназм, көп сөзділік* (ТСС));
- барлық қолданыста бірізді берілген терминдер де бар (единица языка – тілдік бірлік (ТТС), *языковая единица – тілдік бірлік* (ТСС); *языковая единица – тілдік бірлік* (<https://adilet.zan.kz/rus>), *языковая единица – тілдік бірлік* (2018, Терминком); *междометие – одағай* (ТТС), *междометие – одағай* (ТСС), *междометие – одағай* (<https://adilet.zan.kz/rus>), *междометие – одағай* (2003); *редукция – редукция* (ТТС), *редукция – редукция* (ТСС); *редукция – редукция* (<https://adilet.zan.kz/rus>), *редукция – редукция* (2023, Терминком)).

Сонымен қатар Терминком бекіткен салалық терминдердің қолданысында да мынадай жайттарды атауға болады:

– бекітілген кірме сөзбен қатар оның қазақша (жарыспалы) нұсқасы бекітілген (*диссидент, безгін; этнос, халық; агрессия, басқыншылық және т.б.*);

– бекітілген төл сөзбен қатар оның кірме (жарыспалы) нұсқасы бекітілген (*көші-қон, миграция; жаңғырту, модернизация және т.б.*).

Бекітілген терминнің жарыспалы нұсқасы қатар берілсе, негізгі бекітілген термин тілге сіңіспей, қолданысқа түспей, тіл тұтынушысын шатастырып жатады. Терминком жарыспалы нұсқада бекіткен термин кейіннен жасалатын салалық сөздіктерде де тура сол нұсқада (жарыспалы) көрініс табуы мүмкін.

Қорытынды

Жоғары сыныпқа арналған (тарих, биология) мектеп оқулықтарында кейбір терминдердің қолданылуына қатысты мынадай жайттарды атап өтеміз:

- терминдердің Терминком бекіткен нұсқалары қолданылмаған;
- Терминком бекітпеген терминдер қолданылған;
- әр сыныптағы бірдей терминге әртүрлі дефиниция (анықтама) берілген;
- оқушы қабылдауға қиын, ұзақ, стилі дұрыс құрылмаған дефиниция да (анықтама) кездесіп жатады;
- бір ғана терминге әртүрлі дефиниция берілген.

Салалық терминологиялық сөздіктерде қолданылған техника, жаратылыстану және гуманитарлық ғылым салаларының (лингвистика) кейбір терминдерінің қолданылуына қатысты мынадай жайттарды атап өтеміз:

- Терминкомда бір термин әр жылдары әртүрлі нұсқада бекітілген;
- терминдер (сөздіктерде, заңнамада, Терминкомда) әртүрлі нұсқада берілген;
- терминдер бірнеше салалық сөздікте әртүрлі нұсқада аударылған;
- заңнама мен Терминкомда ғана бірізді қолданылған терминдер сирек кездеседі;
- сөздіктерде бір терминнің бірнеше жарыспалы нұсқасы берілген;
- барлық қолданыста бірізді берілген терминдер де бар;
- кейбір терминдер заңнамада қолданылмайды;
- кейбір терминдер Терминкомда бекітілмеген;
- сөздіктерде берілген сөз тіркесінен жасалған терминдер басқа қолданыстарда жеке сөздер ретінде ғана берілген.

Сонымен қатар Терминкомда бекітілген салалық терминдердің қолданысында да мынадай жайттарды атауға болады:

- бекітілген кірме сөзбен қатар оның қазақша (жарыспалы) нұсқасы бекітілген;
- бекітілген төл сөзбен қатар оның кірме (жарыспалы) нұсқасы бекітілген.

Зерттеуден алынған нәтижелер бойынша төмендегідей ұсыныстар айтамыз:

- әр сыныпта қолданылатын бір терминге оқушының жас ерекшелігін ескеріп, қабылдауға оңай, сөйлемдері дұрыс құрылған бірыңғай (не жуық) дефиниция (анықтама) беру қажет;
- мектеп оқулықтарын жазуда бірегей, бірлескен авторлар мен ғалымдар тобын жасақтау немесе орталау сыныптарды бір топ автор, ал жоғары сынып оқулықтарын бір топқа бірлескен авторлар жазуы керек;

- бірлескен авторлар құрамына тілші-ғалымдар тартылуға тиіс;
- оқулықтарда, сөздіктерде берілетін терминдердің жарыспалылығы мен синонимділігін болдырмау қажет;
- оқулықтарда, түрлі сөздіктерде тек Терминком бекіткен терминдерді қолдану керек;
- белгілі бір салалық терминнің бірнеше дереккөзде (сөздіктерде, оқулықтарда, заңнамада және Терминкомда) бірізді берілуін жолға қою, яғни «бір кірме сөзге – бір ғана төл сөзнұсқа беру» қағидасы назарда болуы қажет.

Мүдделер қақтығысы, алғыс айту және қаржыландыру туралы ақпарат

Мақала бойынша мүдделер қақтығысы жоқ.

Мақала ЖТН BR21882249 «Мәдениетаралық коммуникация құралы ретіндегі Қазақ тілінің ұлттық корпусын (ҚТҰК) жетілдіру және оның ішкорпустарын кеңейту» атты бағдарламалық-нысаналы зерттеу аясында жазылды.

Авторлардың қосқан үлесі

С. Құлманов мақаланың негізгі идеясы мен тұжырымдамасын айқындап, зерттеу материалдарына талдау жүргізді және мақаланың негізгі бөлігін жазды. **Н. Шүленбаев** тілдік материалдарды жинақтау, сұрыптау және талдау, мақала мазмұнын сыни тұрғыдан қайта қарау, мақаланы рәсімдеу жұмыстарын атқарды. **Ә.Ыбырайым** тілдік материалдарды жіктеуге, олардан тұжырымдар жасауға, жалпы мақаланың тұжырымдамасын нақтылауға үлес қосты. Жұмыстың барлық аспектілері бойынша авторлар тең дәрежеде жауапты болып табылады, зерттеу жұмысының тұтастығы мен деректердің дұрыстығы өзара талқыланып, пікір алмаса отырып жүзеге асырылды.

Әдебиеттер тізімі

1. Руководство по разработке и упорядочению научно-технической терминологии. Под редакцией академика А.М. Терпигорева. Издательство Академии наук СССР. – М., 1952. – 245 с.
2. Климовицкий Я.А. Некоторые методологические вопросы работы над терминологией науки и техники // Современные проблемы терминологии науки и техники. – М., 1969. – С. 32-61.
3. Реформатский А.А. Введение в языковедение. – М., 1967. – 542 с.
4. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М., 1996. – 606 с.
5. Лейчик В.М. Терминоведение: предмет, методы, структура. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 256 с.
6. Dolba, Sammy Q. (2022) Technical Terms Used in General English Textbooks across Disciplines. Online Submission, Universal Journal of Educational Research. V 1. № 3. – P. 164-170.
7. Karaman, B. (2014) Atatürk and the Turkish Terminology Reform: The (Re) turkification of Geography Terms [Text] / Karaman, B. // Bilig. –№ 69. – P. 89-126.
8. Feng, Z., Jia, X. (2024). Education in China: An Introduction. In: Niancai, L., Zhuolin, F., Qi, W. (eds) Education in China and the World. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-99-5861-0_1
9. Galan, C. (2013). Language textbooks following the Meiji Restoration. Cipango - French Journal of Japanese Studies, 2. Language and Literature. <https://doi.org/10.4000/cjs.281>
10. Almaev, R., Antonov, V., Baishev, I., & Yanborisov, M. (2020). History School Textbooks Evolution In Russia. In I. Murzina (Ed.), Humanistic Practice in Education in a Postmodern Age, vol 93. European

Proceedings of Social and Behavioural Sciences (– P. 33-44). European Publisher. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2020.11.4>

11. Құрманбайұлы Ш. Оқулықтарға енетін терминдерді іріктеу мен қолдану мәселесі // «Білім беру ресурстарын жетілдіру: тәжірибе және болашағы = Модернизация образовательных ресурсов: опыт и перспективы = Modernization of educational resources: experience and perspectives» тақырыбындағы халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Нұр-Сұлтан: «Оқулық» РҒПО, 2019. – 5-14-бб.

12. Орта білім беру ұйымдарына арналған оқулықтардың және мектепке дейінгі ұйымдарға, орта білім беру ұйымдарына арналған оқу-әдістемелік кешендердің құрылымы мен мазмұнына қойылатын талаптарды бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2022 жылғы 5 сәуірдегі № 132 бұйрығы [Электронды ресурс] – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200027415> (қаралған күні: 05.02.2024)

13. Құлманов С.Қ. Білім беру жүйесі терминологиясын біріздендірудің ғылыми-практикалық мәселелері (қазақ тіліндегі мектеп оқулықтары негізінде) // «Шеттілдік ғылыми терминдерді аудару: теориясы мен тәжірибесі» республикалық ғылыми-әдістемелік конференция материалдары. Электрондық жинақ / Ш.Шаяхметов атындағы «Тіл-Қазына» ұлттық ғылыми-практикалық орталығы. – Астана, 2022. – Б. 91-99.

14. Итеғұлова С. Оқулықтағы терминдерде ұлттық сипат бар ма? [Электронды ресурс] – URL: <https://abai.kz/index.php/post/148705> (қаралған күні: 17.06.2024)

15. Кеңес Б.Е., Кочак М., Есполова Ж.Е. Информатика саласына қатысты мектеп оқулықтарында терминдердің қолданылуы [Мәтін] // «Білім» ғылыми-педагогикалық журналы. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2024. – № 1. – Б. 19-28.

16. Анафинова М.Л., Есенгельдинова А.Т. Терминологическая системность как лингводидактический аспект исследования языка для специальных целей // Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия Филология. – 2023. – № 2(143). – С. 27-38. DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2023-143-2-27-38>

С.К. Кулманов*¹, Н.К. Шүленбаев², А.О. Ыбырайым³

^{1,2} *Институт языкознания имени А. Байтұрсынулы, Алматы, Казахстан*

³ *Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан*

Проблемы унификации функционирования утвержденных терминов (на материале учебников, словарей и законодательных документов)

Аннотация. Статья посвящена сопоставлению некоторых терминов, используемых в школьных учебниках, терминологических толковых и отраслевых словарях, с вариантами, утвержденными Республиканской терминологической комиссией (далее – Терминком), и их применению в законодательстве, а также вопросам применения некоторых терминов, утвержденных Терминком. В результате исследования были выявлены следующие моменты по использованию некоторых терминов в школьных учебниках: не использованы варианты терминов, утвержденные Терминком; одному и тому же термину в каждом классе дается

разное определение; также встречаются длинные, неправильно сформированные определения, не учитывающие возраст учеников; одному термину присваивается различная дефиниция. Определены следующие моменты по использованию некоторых терминов в терминологических толковых и отраслевых словарях: Терминком в разные годы утвердил разные варианты одного и того же термина; термины в нескольких отраслевых словарях переведены в разных вариантах; в словарях встречаются несколько дублетных вариантов одного и того же термина; некоторые термины не используются в законодательстве; некоторые термины не утверждены Терминкомом. Теоретическая значимость исследования: способствует регулированию, систематизации, унификации терминологии, развитию научных основ областей терминографии и прикладной терминологии. Практическая значимость исследования: может быть использована в лексикографической практике с целью совершенствования содержания и структуры терминологических словарей. В ходе исследования были использованы методы обобщения, описания, систематизации, морфологического и синтаксического анализа, фактологического, лексикографического, предметного и междисциплинарного сравнения.

Ключевые слова: терминология, школьная терминология, унификация, словарь, Терминком, законодательство

S.K. Kulmanov*¹, N.K. Shulenbayev², A.O. Ybyrayim³

^{1,2} *A. Baitursynuly Institute of Linguistics, Almaty, Kazakhstan*

³ *M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan*

Problems of unification of the functioning of approved terms (based on textbooks, dictionaries and legislative documents)

Abstract. The article is devoted to the comparison of some terms used in school textbooks, terminological explanatory and industry dictionaries with the variants approved by the Republican Terminological Commission (hereinafter – the Term Committee), and their application in legislation, as well as the application of some terms approved by the Term Committee.

As a result of the study, the following points were identified on the use of some terms in school textbooks: the variants of terms approved by the Term Committee were not used; the same term is given a different definition in each class; there are also long, incorrectly formed definitions that do not take into account the age of students; finally, one term is assigned a different definition.

The following points have been identified on the use of certain terms in terminological explanatory and industry dictionaries: The Term Committee has approved different versions of the same term in different years; terms in several industry dictionaries have been translated in different versions; several doublet versions of the same term are found in dictionaries; some terms are not used in legislation; some terms are not approved by the Term Committee.

Keywords: terminology, school terminology, unification, dictionary, Term Committee, legislation

References

1. *Rukovodstvo po razrabotke i uporiadocheniu nauchno-tehnicheskoi terminologii* [Guidelines for the development and streamlining of scientific and technical terminology] Pod redaktsiei akademika A.M.

Terpigoreva [Edited by academician A.M. Terpigorev] Izdatelstvo Akademii nauk SSSR [Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR] (Moscow, 1952, 245) [in Russian]

2. Klimovitski Ya.A. Nekotorye metodologicheskie voprosy rabory nad terminologiei nauki i tehniki [Some methodological issues of working on the terminology of science and technology] Sovremennye problem terminologii nauki i tehniki [Modern problems of terminology of science and technology] (Moscow, 1969, 32-61) [in Russian]

3. Reformatskii A.A. Vvedenie v iazykovedenie [Introduction to linguistics] (Moscow, 1967, 542) [in Russian]

4. Akhmanova O.S. Slovar lingvisticheskikh terminov [Dictionary of linguistic terms] (Moscow, 1996, 606) [in Russian]

5. Leychik V.M. Terminovedenie: predmet, metody, struktura [Terminology: subject, methods, structure] Knizhnyi dom «LIBROKOM» (Book house «LIBROCOM», Moscow, 2009, 256 p.) [in Russian]

6. Dolba, Sammy Q. Technical Terms Used in General English Textbooks across Disciplines, Online Submission, Universal Journal of Educational Research, V 1, № 3, 164-170 (2022)

7. Karaman, B. Atatürk and the Turkish Terminology Reform: The (Re) turkification of Geography Terms, Bilig, № 69, 89-126 (2014)

8. Feng, Z., Jia, X. Education in China: An Introduction. In: Niancai, L., Zhuolin, F., Qi, W. (eds) Education in China and the World, Springer, Singapore (2024). DOI: https://doi.org/10.1007/978-981-99-5861-0_1

9. Galan, C. Language textbooks following the Meiji Restoration. Cipango - French Journal of Japanese Studies, 2, Language and Literature (2013). DOI: <https://doi.org/10.4000/cjs.281>

10. Almaev, R., Antonov, V., Baishev, I., & Yanborisov, M. History School Textbooks Evolution. In: Russia, I. Murzina (Ed.), Humanistic Practice in Education in a Postmodern Age, vol 93, European Proceedings of Social and Behavioural Sciences, 33-44 (2020). DOI: <https://doi.org/10.15405/epsbs.2020.11.4>

11. Kurmanbayuly Sh. Okulyktarga enetin terminderdi irikteu men koldanu maselesi [The problem of selection and use of terms included in textbooks], Materials of the international scientific and practical conference «Modernization of educational resources: experience and perspectives», (RSPO «Textbook», Nur-Sultan, 2019, P. 5-14) [in Kazakh]

12. Orta bilim беру uiymdaryna arналған okulyktardyn zhane mektepke deiingi uiymdarga, orta bilim беру uiymdaryna arналған oku-adistemelik keshenderdin kurylymy men mazmunyna koiylatyn talaptardy bekitu turaly Kazakstan Respublikasy Bilim zhane gylym ministrinin 2022 zhylygy 5 sauirdegi № 132 buirygy [Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan On approval of requirements for the structure and content of textbooks for secondary education organizations and educational and methodological complexes for preschool organizations, secondary education organizations dated April 5, 2022, № 132] [Electronic resource] – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200027415> (assessed date: 05.02.2024) [in Kazakh]

13. Kulmanov S.K. Bilim беру zhuiesi terminologiasyn birizdendirudin gylymi-praktikalyk maseleleri (kazak tilindegi mektep okylyktary negizinde) [Scientific and practical problems of unifying the terminology of the education system (based on school textbooks in the Kazakh language)], Materials of the republican scientific and methodological conference «Translation of foreign scientific terms: theory and practice» [Electronic resource] (Sh. Shayakhmetov National Scientific and Practical Center «Til-Kazyna», Astana, 2022, P. 91-99) [in Kazakh]

14. Itegulova S. Okulyktagy terminderde ulttyk sipat bar ma? [Do the terms in the textbook have a national character?] [Electronic resource]. URL: <https://abai.kz/index.php/post/148705> (assessed date: 17.06.2024) [in Kazakh]

15. Kenes B.E., Kochak M., Yespolova Zh. E. Informatika salasyna katysty mektep okylyktarynda terminderdin koldanylyu [The use of terms in school textbooks related to the field of computer science, «Bilim» gylymi-pedagogikalıq zhurnaly [Scientific and pedagogical journal «Education»] (Astana, 2024, № 1, 19-28) [in Kazakh]

16. Anafinova M.L., Yessengeldinova A.T. Terminological consistency as the linguodidactic aspect of the research of the Language for Special Purposes, Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series, №2 (143), 27-38 (2023). DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2023-143-2-27-38> [in Russian]

Авторлар туралы мәліметтер:

Құлманов Сәрсенбай Қуантайұлы – хат-хабар үшін автор, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, Алматы, Қазақстан. E-mail: k.k.sarsen@mail.ru, ORCID: 0000-0001-8289-9299.

Шүленбаев Нұрлан Құныпияұлы – аға ғылыми қызметкер, А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, Алматы, Қазақстан. E-mail: shulenbaev.n@mail.ru, ORCID: 0000-0003-2203-9822.

Ыбырайым Әзімхан Оразбайұлы – филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті, Шымкент, Қазақстан. E-mail: azimchan23@mail.ru, ORCID: 0000-0003-4616-7140.

Кулманов Сарсенбай Куантаевич – автор для корреспонденции, кандидат филологических наук, доцент, Институт языкознания имени А. Байтұрсынова, Алматы, Казахстан. E-mail: k.k.sarsen@mail.ru, ORCID: 0000-0001-8289-9299.

Шуленбаев Нурлан Куньпиевич – старший научный сотрудник, Институт языкознания им. А. Байтұрсынова, Алматы, Казахстан. E-mail: shulenbaev.n@mail.ru, ORCID: 0000-0003-2203-9822.

Ыбырайым Азимхан Оразбаевич – кандидат филологических наук, доцент, Южно-Казахстанский университет имени М. Ауэзова, Шымкент, Казахстан. E-mail: azimchan23@mail.ru, ORCID: 0000-0003-4616-7140.

Kulmanov Sarsenbai Kuantaevich – corresponding author, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, A. Baitursynov Institute of Linguistics, Almaty, Kazakhstan. E-mail: k.k.sarsen@mail.ru, ORCID: 0000-0001-8289-9299.

Shulenbayev Nurlan Kunypievich – Senior Researcher, A. Baitursynov Institute of Linguistics, Almaty, Kazakhstan. E-mail: shulenbaev.n@mail.ru, ORCID: 0000-0003-2203-9822.

Ybyrayim Azimkhan Orazbaevich – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, M. Auezov South Kazakhstan University, Shymkent, Kazakhstan. E-mail: azimchan23@mail.ru, ORCID: 0000-0003-4616-7140.

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).